

MUAMMOLI VAZIYATLAR METODINING INGLIZ TILIDA OG‘ZAKI NUTQNI RIVOJLANTIRISHDAGI SAMARADORLIGI

Turdaliyev Bobur Muhammadali o‘g‘li

Tashkent Perfect University,

Gumanitar fanlar kafedrası ingliz tili katta o‘qituvchisi

turdaliyev.b@perfectuniversity.uz

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20085172>

Hozirgi globalashuv sharoitida chet tillarini o‘qitish tizimi sifat jihatdan yangi bosqichga ko‘tarilmoqda. Ayniqsa, ingliz tilini o‘qitishda asosiy e‘tibor til birliklarini formal o‘zlashtirishdan ko‘ra, ularni real kommunikativ vaziyatlarda samarali qo‘llash kompetensiyasini shakllantirishga qaratilmoqda [Richards, 2006]. Bu esa o‘quv jarayonida interaktiv, muammoli va kommunikativ yondashuvlarning ahamiyatini yanada oshiradi.

Shu nuqtai nazardan muammoli vaziyatlar metodi zamonaviy didaktik tizimda muhim o‘rin egallaydi. Ushbu metod o‘quvchini tayyor bilimni qabul qiluvchi subyekt emas, balki bilish jarayonining faol ishtirokchisi, muammoni tahlil qiluvchi va yechim ishlab chiquvchi shaxs sifatida shakllantiradi [Dewey, 1938]. Natijada ta‘lim jarayoni reproduktiv faoliyatdan produktiv, ijodiy va kommunikativ faoliyatga aylanadi.

Ushbu tadqiqotning asosiy maqsadi muammoli vaziyatlar metodining ingliz tilida og‘zaki nutqni rivojlantirishdagi pedagogik, psixolingvistik va didaktik samaradorligini kompleks tahlil qilishdan iborat.

Muammoli vaziyatlar metodining nazariy-metodologik asoslari. Muammoli vaziyatlar metodi konstruktivistik ta‘lim paradigmasiga asoslanadi. Ushbu yondashuvga ko‘ra, bilim tashqi manbadan tayyor shaklda uzatilmaydi, balki o‘quvchi tomonidan faol kognitiv faoliyat jarayonida “kashf etiladi” [Bruner, 1996]. Bu jarayonda o‘quvchi muammoli vaziyat bilan to‘qnash keladi va uni hal qilish orqali yangi bilim va ko‘nikmalarni shakllantiradi.

Vygotsky (1978) ijtimoiy-madaniy nazariyada til rivojlanishi ijtimoiy interaksiya orqali amalga oshishini ta‘kidlaydi. Uning “yaqin rivojlanish zonasi” konsepsiyasi muammoli vaziyatlar metodining nazariy asosini mustahkamlaydi, chunki o‘quvchi murakkab vaziyatni mustaqil va hamkorlikda hal qilish orqali yuqori kognitiv darajaga chiqadi.

Psixolingvistik mexanizmlar va og‘zaki nutq rivoji. Muammoli vaziyatlar og‘zaki nutq ishlab chiqarish jarayonini bevosita faollashtiradi. Swain (2000) ning “Output Hypothesis” nazariyasiga ko‘ra, tilni o‘zlashtirish jarayonida faqat input emas, balki nutq ishlab chiqarish ham muhim rol o‘ynaydi.

Muammoli topshiriqlar jarayonida o‘quvchi quyidagi psixolingvistik jarayonlarni bir vaqtning o‘zida amalga oshiradi:

- semantik kodlash (fikrni shakllantirish),
- leksik tanlash (so‘z boyligini safarbar qilish),
- sintaktik qurilish (grammatik strukturalash),
- pragmatik moslashuv (kommunikativ vaziyatga mos ifoda).

Bu jarayonlar og‘zaki nutqning spontanligini oshiradi va avtomatizatsiya jarayonini tezlashtiradi.

Didaktik funksiyalar va pedagogik imkoniyatlar. Muammoli vaziyatlar metodi zamonaviy didaktikaning bir qator muhim funksiyalarini bajaradi:

- kognitiv funksiyasi - fikrlash jarayonini faollashtiradi;

- kommunikativ funksiyasi - muloqot ehtiyojini yuzaga keltiradi;
- motivatsion funksiyasi - o'quvchilarning ichki qiziqishini oshiradi;
- refleksiv funksiyasi - o'z faoliyatini tahlil qilishni shakllantiradi.

Littlewood (2004) kommunikativ til o'qitishda asosiy maqsad o'quvchini real hayotdagi muloqotga tayyorlash ekanligini ta'kidlaydi. Muammoli vaziyatlar aynan shu maqsadni amalga oshirish uchun qulay pedagogik muhit yaratadi.

Og'zaki nutq kompetensiyasining komponentlari. Muammoli vaziyatlar asosida o'qitish og'zaki nutq kompetensiyasining barcha asosiy komponentlarini kompleks rivojlantiradi:

Fluency - fikrni uzluksiz va ravon ifodalash;

Accuracy - grammatik va leksik aniqlik;

Coherence - mantiqiy izchillik va bog'liqlik;

Interaction - dialogik muloqotga kirishish qobiliyati;

Pragmatic competence - kontekstga mos nutq tanlash.

Richards (2006) ga ko'ra, kommunikativ yondashuvda til o'rganishning asosiy mezonlari nutqning funksional samaradorligidir, ya'ni til qanchalik aniq ishlatilganidan ko'ra, u maqsadga qanchalik mos kelishi muhimdir.

Amaliy kuzatuvlar va pedagogik tajribalar. Pedagogik amaliyot natijalari shuni ko'rsatadiki, muammoli vaziyatlar asosida tashkil etilgan darslar an'anaviy o'qitish shakllariga nisbatan o'quvchilarning nutqiy faolligini sezilarli darajada oshiradi. Bunday ta'lim muhitida o'quvchilar tayyor javoblarni takrorlashdan ko'ra, mustaqil fikr shakllantirish, uni lingvistik vositalar orqali ifodalash va kommunikativ vaziyatga moslashtirish jarayonida faol ishtirok etadilar. Bu esa ularning og'zaki nutq jarayoniga bo'lgan psixologik yondashuvini o'zgartiradi: xatolardan qo'rqish darajasi kamayadi, nutqiy xavotir (speaking anxiety) pasayadi va kommunikativ ishonch ortadi.

Shuningdek, muammoli vaziyatlar o'quvchilarda ichki motivatsiyani kuchaytiradi, chunki ular real hayotga yaqin yoki kognitiv jihatdan qiziqarli topshiriqlarni bajarish jarayonida tilni tabiiy ehtiyoj sifatida qo'llashga majbur bo'ladilar. Bu jarayon nutqning avtomatizatsiyasiga yordam beradi hamda leksik-grammatik birliklarni faol nutqda tezkor qo'llash ko'nikmasini rivojlantiradi.

Willis (1996) tomonidan ishlab chiqilgan task-based learning modeli ham ushbu yondashuvning nazariy asosini mustahkamlaydi. Ushbu modelda muammoli va vazifaviy topshiriqlar til o'rganish jarayonining markaziy elementi sifatida qaraladi. Modelga ko'ra, o'quvchi tilni alohida grammatik strukturalar orqali emas, balki ma'no yo'naltirilgan vazifalarni bajarish jarayonida tabiiy ravishda o'zlashtiradi. Bu esa tilni kommunikativ vosita sifatida idrok etish imkonini beradi va nutqiy kompetensiyaning kompleks rivojlanishini ta'minlaydi.

Bundan tashqari, guruhli muhokamalar va kollaborativ topshiriqlar muammoli vaziyatlar metodining muhim tarkibiy qismi sifatida o'quvchilarning ijtimoiy kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirishda alohida ahamiyat kasb etadi. Bunday faoliyat turlari o'quvchilarni o'z fikrini asoslash, boshqalarning nuqtai nazarini tinglash, kelishuvga erishish va muloqotni boshqarish kabi muhim kommunikativ strategiyalarni qo'llashga undaydi.

Natijada, o'quvchilar nafaqat individual nutqiy ko'nikmalarini rivojlantiradi, balki guruh ichida samarali muloqot qilish, argumentlarni muhokama qilish va birgalikda yechim topish kabi ijtimoiy-interaktiv kompetensiyalarni ham egallaydilar. Bu esa ularni real hayotdagi

kommunikativ vaziyatlarga yanada yaqinlashtiradi va tilni amaliy qo'llash darajasini sezilarli oshiradi.

Xulosa qilib aytganda, muammoli vaziyatlar metodi ingliz tilida og'zaki nutqni rivojlantirishda kompleks va yuqori samarali pedagogik yondashuv hisoblanadi. Ushbu metod o'quvchini faol bilish subyektiga aylantiradi va uning kognitiv, lingvistik hamda kommunikativ kompetensiyalarini bir vaqtning o'zida rivojlantiradi [Bruner, 1996].

Metod og'zaki nutqning ravonlik, aniqlik va pragmatik moslik kabi asosiy komponentlarini integratsiyalashgan holda shakllantiradi. Natijada til o'rganish jarayoni sun'iy mashqlardan real kommunikativ faoliyatga transformatsiya bo'ladi [Swain, 2000].

Shu sababli muammoli vaziyatlar metodi zamonaviy til o'qitish tizimida strategik ahamiyatga ega bo'lgan didaktik vosita sifatida keng qo'llanilishi lozim.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Bruner, J. (1996). *The Culture of Education*. Harvard University Press.
2. Dewey, J. (1938). *Experience and Education*. Macmillan.
3. Littlewood, W. (2004). *Communicative Language Teaching*. Cambridge University Press.
4. Richards, J. C. (2006). *Communicative Language Teaching Today*. Cambridge University Press.
5. Swain, M. (2000). *Output Hypothesis and Second Language Learning*.
6. Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in Society*. Harvard University Press.
7. Willis, J. (1996). *A Framework for Task-Based Learning*. Longman.